

## НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

**Є.О. ЛАНЧЕНКО,**

*д. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,  
Національний університет біоресурсів і природокористування України,  
м. Київ, Україна*

*ORCID: 0000-0003-0894-4885*

*E-mail: lanchenko@ukr.net*

**М.М. ТИМОШЕНКО,**

*д. е. н., доцент, професор кафедри економіки,  
Національний університет біоресурсів і природокористування України,  
м. Київ, Україна*

*E-mail: niktim958@gmail.com*

**В.М. ІВЧЕНКО**

*к. с.-г. н., генеральний директор,  
Український науково-дослідний інститут продуктивності  
агропромислового комплексу, м. Київ, Україна*

*E-mail: ivchenko\_vt@ukr.net*

**Анотація.** Предмет дослідження охоплює практичні засади виробництва продукції рослинництва. Метою дослідження є обґрунтування перспективних напрямів забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах на основі аналізу показників їх господарської діяльності. Методи проведення дослідження: абстрактно-логічний, монографічний, статистико-економічний, системний підхід тощо.

У рамках дослідження здійснено аналіз обсягів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, посівних площ сільськогосподарських культур у підприємствах, даних про експорт агропродовольчої продукції рослинного походження. Проаналізовано розподіл підприємств за площею сільськогосподарських угідь, яка була у власності та користуванні в 2022 р., площі та врожайність сільськогосподарських культур на зрошуваних землях у підприємствах, використання добрив і пестицидів у сільськогосподарських підприємствах. Пріоритетно увагу фінансово-економічним показникам діяльності сільськогосподарських підприємств України впродовж 2020-2022 рр.

Обґрунтовано, що для забезпечення доходів і ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств, збалансування торговельного балансу держави необхідно надалі вдосконалювати логістичні схеми експорту виробленої й переробленої агропродовольчої продукції. Це сприятиме збільшенню доданої

вартості, кількості робочих місць і трудових доходів сільського населення в територіальних громадах, насиченню внутрішнього аграрного ринку тощо. Нині стратегічними сільськогосподарськими культурами, від яких залежить сучасний розвиток аграрної економіки, є озима пшениця, кукурудза, соняшник, соя і озимий ріпак. Проте для диверсифікації агробізнесу підприємствам варто розширювати спеціалізацію й відводити частину земельних площ для вирощування нішевих культур, багаторічних насаджень. Для забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в підприємствах необхідно проводити його інтенсифікацію завдяки використанню оптимальних доз добрив і засобів захисту рослин, зрошенню полів у посушливих регіонах держави. Напрями застосування результатів дослідження: при формуванні аграрної і регіональної політики, розробці програмних документів розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій у громадах, формуванні стратегій, інвестиційних і бізнес-планів розвитку сільськогосподарських підприємств.

**Ключові слова:** рослинництво; сільськогосподарське підприємство; ефективність; диверсифікація агробізнес; інтенсифікація виробництва агропродукції.

---

### Актуальність

Виробництво агропродовольчої продукції є необхідним елементом системи забезпечення продовольчої безпеки кожної держави, їх економічних і політичних об'єднань. Даному питанню приділяється особлива увага з боку різних міжнародних інституцій (ООН, ФАО, СОТ, МВФ, Світовий банк, ЄС, Африканський союз, БРІКС тощо), щоб не допустити значних цінових коливань і обсягів поставок на світовому аграрному ринку. І особливо актуальним для забезпечення продовольчої безпеки є стан виробництва рослинницької продукції, так як від цього залежить задоволення більшої частини продовольчих потреб населення. Україна попри більш як дворічну війну з РФ і окупацію частини територій, продовжує займати важливе місце у виробництві й експорті рослинницької продукції у світовому масштабі. Тому наукові пошуки щодо обґрунтування перспективних напрямів ви-

робництва основних видів продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами в Україні залишаються актуальними в сучасний складний період розвитку нашої держави.

### Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематиці сучасного розвитку аграрного ринку, формування пропозиції рослинницької продукції та ефективності її виробництва присвячено багато наукових праць учених. Серед них Кваша С.М., який стверджує, що український аграрний сектор продемонстрував велику стійкість і здатність до адаптації під час російсько-української війни. Валові збори всіх груп сільськогосподарських культур перевищують потреби внутрішнього споживання в 1,5–3 рази. Тому комплексний підхід до вирішення проблем на ринках сільськогосподарської сировини й продуктів переробки включає в себе координацію заходів формування попиту і

пропозиції продукції, налагодження логістики тощо [1]. Про важливість функціонування логістичних розподільчих центрів як напряму залучення дрібних сільськогосподарських виробників у агропродовольчі ланцюги постачання доводять вчені Варченко О.М. і інші. Завдяки цьому в територіальних громадах на місцевому локальному рівні збільшуватимуться обсяги доданої вартості, підприємницьких і трудових доходів населення тощо [2].

Вчена Березіна Л.М. обґрунтувала комплексний підхід до впровадження ефективних заходів виробництва продукції рослинництва в Україні в повоєнний період: відновлення ґрунтового покриття, використання сучасних технологій, застосування наукових досліджень і інновацій, формування кооперативних структур, державна підтримка, розвиток експортного потенціалу тощо. А розроблення стратегії повоєнної розбудови сільського господарства в цілому має стати важливим завданням сьогодення [3]. Табацкова Г.В. і інші проаналізували стан виробництва рослинницької продукції на регіональному рівні та виявили фактори впливу на ефективне вирощування сільськогосподарських культур. Зокрема, акцентується увага на тому, що для відтворення сільськогосподарського виробництва в підприємствах при забезпеченні трудовими ресурсами простежується брак інвестиційних ресурсів [4]. Про важливість застосування зрошувальних систем для підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва доводить Спринчук Н.А.: вартість експлуатації зрошувальних систем залежить від цін на воду й електроенергію, підвищення

яких знижує ефективність інвестицій, а позитивний вплив на них має формування оптимальних площ поливу в господарствах [5].

Напрямам ефективного виробництва певних сільськогосподарських культур присвячені економічні дослідження наступних учених. Ільчук М.М. і інші визначили підходи до вибору ефективних напрямів стабілізації і підвищення конкурентоспроможності виробництва зерна в Україні у воєнний і повоєнний періоди, зокрема через більш широке використання кліматичних технологій: мінімального обробітку ґрунту, органічного землеробства, систем зрошення [6]. Щодо підвищення ефективності вирощування озимої пшениці в Україні, то Коваленко Н.О. й інші доводять перспективу створення на мікрорівні аграрної економіки дорожніх карт для обрання оптимальних управлінських рішень під час планування виробничої програми вирощування озимої пшениці через оцінку ефективності вирощування даної культури в типовому агрогосподарстві [7]. У контексті виробництва іншої рослинницької продукції проведені дослідження вчених щодо пошуку резервів ефективного її виробництва й збалансування попиту і пропозиції на неї на споживчих ринках у сучасний період, зокрема в розрізі олійних культур – Макарчук О.Г. [8], Шарковська С.О. [9], овочів – Чередніченко О.О. [10], яблук – Діброва А.Д. [11], а також загалом нішевих зернових і технічних культур – Байдала В.В. і Мірзоева Т.В. [12, 13].

В умовах глобалізації аграрної економіки, варто також врахувати результати досліджень закордонних учених, які досліджують різні аспекти ефективного виробництва

продукції рослинництва в аграрних формуваннях. Так, індійські вчені провели ґрунтовне дослідження різних комбінацій ведення землеробства й тваринництва фермерами в умовах кліматичних викликів і можливо-го браку ресурсів. У результаті чого запропоновано рекомендації щодо збільшення обсягів виробництва продукції, кількості робочих місць і трудових доходів сільського населення в аграрній сфері [13]. У даному ракурсі провели дослідження казахські вчені й зробили висновки щодо проявів багатьох ринкових, маркетингових, цін-ових ризиків у діяльності сільсько-господарських підприємств. Учені застосували економіко-математичний метод для формування рекомендацій щодо раціональної виробничої струк-тури сільськогосподарського підпри-ємства [14]. Учені з Південної Кореї досліджували розподіл і залежність розмірів сільськогосподарських това-ровиробників, їх доходів, рівня зайня-тості від цінкових коливань на аграр-ному ринку рослинницької продукції тощо [15]. Виробництво рослинниць-кої продукції аграрними формуван-нями, їх збутова й маркетингова ді-яльність привернули увагу науковців із Таїланду, які обґрунтували доціль-ність розвитку електронної комерції в контексті розвитку громад [16] тощо.

Таким чином, у працях україн-ських і зарубіжних науковців приді-ляється значна увага економіці рос-линництва сільськогосподарських підприємств. Узагальнюючи ви-щезазначене, можна відмітити, що саме виробництво й розвиток ринку рослинницької продукції дозволяє забезпечити більшу частину продо-вольчого асортименту для населення. І в умовах перманентних викликів неекономічного характеру через су-

сідство з рф, кліматичні зміни тощо необхідно визначити стратегічні на-прями виробництва продукції рос-линництва в сільськогосподарських підприємствах України.

**Метою дослідження** є обґрунту-вання перспективних напрямів забез-печення виробництва продукції рос-линництва в сільськогосподарських підприємствах на основі аналізу по-казників їх господарської діяльності протягом останніх років. Завдання дослідження: 1) встановлення масш-табів виробництва продукції рос-линництва й експортно-імпортних операцій в Україні; 2) аналіз показни-ків вирощування сільськогосподар-ських культур в підприємствах; 3) об-ґрунтування перспективних напрямів забезпечення виробництва продукції рослинництва в сільськогосподар-ських підприємствах.

### **Матеріали і методи дослідження**

У процесі дослідження викори-стано результати наукових розробок українських і зарубіжних учених і статистичні дані Державної служби статистики України. Методичний ін-струментарій дослідження охоплює загальнонаукові й спеціальні методи дослідження, зокрема: абстрактно-ло-гічний (для обґрунтування основних положень і висновків); монографічний (врахування результатів дослідження вчених за даним напрямом досліджен-ня); статистико-економічний (для побудови рядів динаміки, порівнянь, кореляційно-регресійного аналізу), системний підхід (для обґрунтування напрямів забезпечення виробництва рослинницької продукції у воєнний і повоєнний періоди) тощо.

## Результати дослідження та їх обговорення

Проблематика розвитку аграрного сектору економіки в Україні, зокрема виробництва продукції рослинництва, особливо важливого значення набула у часи воєнного стану з 24 лютого 2022 р. через порушені логістичні ланцюги реалізації рослинницької продукції й відповідну невизначеність у середньо- й довгостроковій перспективі. Незважаючи на воєнне захоплення рф частини територій Приазов'я України, Луганщини, АР Крим тощо, на решті територій, підконтрольній Україні, сільськогосподарські товаровиробники продовжують вирощувати сільськогосподарські культури і утримувати худобу й птицю.

Упродовж аналізованого трирічного періоду випуск валової сільськогосподарської продукції у фактичних цінах зріс внаслідок інфляційних процесів, проте у співставних по-

рівняльних цінах 2016 р., на жаль, – дещо зменшився (табл. 1).

Більшу частину (до 70 %) валової агропродукції в Україні вже тривалий час виробляють сільськогосподарські підприємства і в 2022 р. вона становила у співставних цінах 2016 р. 348,4 млрд грн, при цьому питома вага рослинницької продукції займала 81,3 %. У суспільному секторі формальної аграрної економіки в довоєнний і воєнний час зосереджено увагу на виробництві рентабельних сільськогосподарських культур.

Зрештою, постає питання щодо визначення головних видів рослинницької продукції, які виробляють підприємства, на базі чого формуються відповідні великі партії реалізації за кордон або направляються на подальшу переробку на вітчизняні підприємства харчової і переробної промисловості. Загальна площа посівів сільськогосподарських культур у підприємствах на кінець 2022 р. ста-

### 1. Обсяги виробництва сільськогосподарської продукції в Україні

| Показник                                                                                              | Рік   |        |        | 2022/<br>2020, ± |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|--------|--------|------------------|
|                                                                                                       | 2020  | 2021   | 2022   |                  |
| Випуск с.-г. продукції у фактичних цінах, млрд грн                                                    | 892,9 | 1366,5 | 1073,9 | 181,0            |
| У т.ч. с.-г. підприємствами, %                                                                        | 63,4  | 68,0   | 65,9   | 2,5              |
| Випуск с.-г. продукції у постійних цінах 2016 р., млрд грн                                            | 612,1 | 712,6  | 534,4  | -77,7            |
| У т.ч., %                                                                                             |       |        |        |                  |
| рослинництва                                                                                          | 77,3  | 81,4   | 78,2   | 0,9              |
| тваринництва                                                                                          | 22,7  | 18,6   | 22,8   | 0,1              |
| Випуск с.-г. продукції с.-г. підприємствами у постійних цінах 2016 р., млрд грн                       | 395,7 | 484,1  | 348,4  | -47,3            |
| У т.ч., %                                                                                             |       |        |        |                  |
| рослинництва                                                                                          | 81,7  | 85,3   | 81,3   | -0,4             |
| тваринництва                                                                                          | 18,3  | 14,7   | 18,7   | 0,4              |
| Питома вага продукції рослинництва с.-г. підприємств у валовому виробництві продукції рослинництва, % | 68,3  | 71,2   | 67,7   | -0,6             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

## 2. Площі сільськогосподарських культур у підприємствах, тис. га

| Показник                                                             | Рік     |         |         | 2022/<br>2020, ± |
|----------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|------------------|
|                                                                      | 2020    | 2021    | 2022    |                  |
| С.-г. культури – всього                                              | 19722,6 | 20198,7 | 16433,2 | -3289,4          |
| У т.ч.                                                               |         |         |         |                  |
| Зернові та зернобобові культури                                      | 11251,1 | 11791,3 | 8741,2  | -2509,9          |
| з них                                                                |         |         |         |                  |
| пшениця озима                                                        | 4883,2  | 5297,5  | 3935,8  | -947,4           |
| пшениця яра                                                          | 107,6   | 130,2   | 162,6   | 55,0             |
| жито озиме                                                           | 82,4    | 115,9   | 56,8    | -25,6            |
| ячмінь озимий                                                        | 768,5   | 882,3   | 599,7   | -168,8           |
| ячмінь ярий                                                          | 480,7   | 443,4   | 263,4   | -217,3           |
| гречка                                                               | 46,0    | 52,0    | 88,9    | 42,9             |
| кукурудза                                                            | 4353,4  | 4438,8  | 3394,3  | -959,1           |
| культури зернобобові                                                 | 262,4   | 260,8   | 134,1   | -128,3           |
| Технічні культури                                                    | 7904,7  | 7920,9  | 7302,9  | -601,8           |
| з них                                                                |         |         |         |                  |
| буряк цукровий фабричний                                             | 205,1   | 212,9   | 172,0   | -33,1            |
| соняшник                                                             | 5358,9  | 5516,9  | 4501,3  | -857,6           |
| соя                                                                  | 1167,1  | 1127,4  | 1384,9  | 217,8            |
| ріпак озимий                                                         | 1082,3  | 961,5   | 1154,3  | 72,0             |
| ріпак ярий (кольза)                                                  | 30,5    | 30,9    | 23,9    | -6,6             |
| льон олійний (кудряш)                                                | 13,2    | 27,2    | 33,0    | 19,8             |
| Коренеплоди та бульбоплоди, культури овочеві та баштанні продовольчі | 58,5    | 56,9    | 33,4    | -25,1            |
| з них                                                                |         |         |         |                  |
| картопля                                                             | 17,1    | 19,5    | 16,8    | -0,3             |
| овочі відкритого ґрунту                                              | 37,1    | 32,5    | 15,8    | -21,3            |
| Кормові культури                                                     | 508,3   | 429,6   | 355,7   | -152,6           |
| Трави однорічні                                                      | 301,5   | 269,2   | 194,8   | -106,7           |
| Трави багаторічні                                                    | 868,6   | 819,1   | 723,9   | -144,7           |
| Насадження культур плодових та ягідних                               | 60,0    | 58,4    | 44,3    | -15,7            |
| Виноградники                                                         | 26,2    | 23,5    | 18,5    | -7,7             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17–19].

новила 16,4 млн га, що менше, порівняно з 2020 р., близько на 20% за рахунок тимчасової окупації територій рф (табл. 2).

У структурі посівів сільськогосподарських підприємств у 2022 р. найбільше місце займав зерновий

клин – 8,7 млн га (53,2 %), у тому числі озима пшениця – 3,9 млн га, кукурудза – 3,4 млн га тощо. Технічні культури в сільськогосподарських підприємствах займали 7,3 млн га (44,4 %), у тому числі найбільші площі сільськогосподарських угідь було

відведено під соняшник – 4,5 млн га, сою – 1,4 млн га і ріпак озимий – 1,2 млн га. Виробництво саме цих культур можна назвати стратегічним, оскільки вони вагомо впливають на формування торговельного балансу держави, доходи й, зрештою, фінансово-господарські показники сільськогосподарських підприємств. Статистичні дані [18] підтверджують, що зерно зазначених культур, продукти їх переробки становлять основу експортних поставок за кордон у сучасний період. Найменше площ у сільськогосподарських підприємствах упродовж 2020-2022 рр. було зайнято овочевими й кормовими культурами, картоплею, садами і ягідниками, виноградарствами тощо.

Традиційно Україна є важливим торговим партнером при реалізації агропродукції за кордон. І особливо важливе значення це має для збалансування зовнішнього торговельного балансу держави, стабілізації валютного обмінного курсу й послаблення інфляційних процесів. Адже близько половини обсягу експорту товарів України за кордон займає агропродовольча продукція – 23,4 млрд дол. США станом на 2022 р., у тому числі до 60 % – це рослинницька сировинна продукція (зерно й насіння олійних культур), більше 25 % – жири та олія (переважно соняшникова) тощо (табл. 3).

Упродовж 2020-2022 рр. українським аграріям вдалося забезпечити експорт продукції рослинницького

### 3. Дані про експорт агропродовольчої продукції рослинного походження

| Показник                                                                                            | Рік     |         |         | 2022/<br>2020, ± |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|------------------|
|                                                                                                     | 2020    | 2021    | 2022    |                  |
| Експорт товарів, млн дол. США                                                                       | 49191,8 | 68072,3 | 44135,6 | -5056,2          |
| У т.ч.:<br>агропродовольчі товари, %                                                                | 45,1    | 40,7    | 53,0    | 7,9              |
| агропродовольчі товари, % до валового<br>внутрішнього виробництва с.-г. продукції<br>(розрахунково) | 67,0    | 55,3    | 70,4    | 3,4              |
| агропродовольчі товари, млн дол. США                                                                | 22179,4 | 27708,9 | 23390,0 | 1210,6           |
| У т.ч.:<br>Продукція рослинного походження, %                                                       | 53,6    | 56,1    | 57,6    | 4,0              |
| з них зернові культури                                                                              | 42,4    | 44,5    | 38,9    | -3,5             |
| насіння і плоди олійних рослин                                                                      | 8,3     | 8,8     | 16,1    | 7,8              |
| Жири та олії тваринного або рослинного<br>походження                                                | 25,9    | 25,4    | 25,4    | -0,5             |
| Готові харчові продукти                                                                             | 15,1    | 13,7    | 10,7    | -4,4             |
| з них<br>цукор і кондитерські вироби з цукру                                                        | 1,1     | 0,9     | 1,3     | 0,2              |
| готові продукти із зерна                                                                            | 1,4     | 1,5     | 1,1     | -0,3             |
| продукти переробки овочів                                                                           | 0,8     | 0,7     | 1,0     | 0,2              |
| різні харчові продукти                                                                              | 0,7     | 0,6     | 0,5     | -0,2             |
| алкогольні і безалкогольні напої та оцет                                                            | 1,0     | 1,1     | 0,9     | -0,1             |
| тютюн і промислові замінники тютюну                                                                 | 2,0     | 1,6     | 0,6     | -1,4             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

походження. Загалом, з України щороку експортується агропродовольчої продукції на суму 22–28 млрд дол. США, що становить 55-70% до валового внутрішнього виробництва агропродукції. Таким чином, сільськогосподарські товаровиробники є залежними від кон'юнктури й логістичних маршрутів експортних поставок рослинницької продукції. Відтак, вважаємо за доцільне й надалі налагоджувати різні альтернативні логістичні шляхи експорту рослинницької продукції, зважаючи на існуючу підтримку багатьох країн Європи і далекого зарубіжжя.

На жаль, Україна експортує переважно сільськогосподарську сировину, а на реалізацію готової продукції рослинного походження припадає незначний відсоток експорту агропродукції – 5-7 % у 2020-2022 рр. Натомість у структурі обсягу імпорту агропродовольчої продукції у

2020-2022 рр. (6-8 млрд дол. США) третина припадала на рослинницьку продукцію. Зокрема, в 2022 р. плоди і горіхи – 5,8 %, готові харчові продукти із зерна – 4,1 %, продукти переробки овочів – 3,6 % тощо (табл. 4).

На нашу думку, в межах держави необхідно всебічно підтримувати й сприяти розвитку первинної і глибокої переробки сільськогосподарської продукції на готові харчові продукти й/або напівфабрикати. Це сприятиме збільшенню доданої вартості, а, отже, збільшенню попиту на робочу силу (додаткові робочі місця) й трудових доходів населення (збільшення купівельної спроможності), насиченню внутрішнього аграрного ринку вітчизняною рослинницькою продукцією, зокрема по плодоовочевій групі товарів.

Враховуючи складну ситуацію з логістикою експортоорієнтованої рослинницької продукції за кордон,

#### 4. Дані про імпорт агропродовольчої продукції рослинного походження

| Показник                                          | Рік     |         |         | 2022/<br>2020, ± |
|---------------------------------------------------|---------|---------|---------|------------------|
|                                                   | 2020    | 2021    | 2022    |                  |
| Імпорт товарів, млн дол. США                      | 54336,1 | 72843,1 | 55295,7 | 959,6            |
| У т.ч.:<br>агропродовольчі товари, %              | 12,0    | 10,6    | 10,9    | -1,1             |
| агропродовольчі товари, млн дол. США              | 6498,3  | 7747,0  | 6041,0  | -457,3           |
| У т.ч., %:<br>Продуктів рослинного походження     | 30,6    | 27,5    | 31,9    | 1,3              |
| з них<br>їстівні плоди та горіхи                  | 4,0     | 3,2     | 5,8     | 1,8              |
| Жири та олії тваринного або рослинного походження | 4,3     | 5,7     | 4,9     | 0,6              |
| Готові харчові продукти                           | 45,7    | 46,2    | 43,8    | -1,9             |
| з них<br>готові продукти із зерна                 | 3,7     | 3,8     | 4,1     | 0,4              |
| продукти переробки овочів                         | 3,2     | 3,4     | 3,6     | 0,4              |
| різні харчові продукти                            | 7,5     | 7,2     | 6,9     | -0,6             |
| алкогольні і безалкогольні напої та оцет          | 9,0     | 9,3     | 8,1     | -0,9             |
| тютюн і промислові заміники тютюну                | 8,6     | 7,8     | 7,6     | -1,0             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

необхідно звернути увагу на виробництво плодоовочевої і виноградної продукції, яке на сьогодні зосереджено в господарствах населення й базується переважно на технологіях органічного землеробства. Сільськогосподарським підприємствам доцільно диверсифікувати виробництво, спрямовувати зусилля на мінімізацію ризиків реалізації продукції і збільшення кількості робочих місць у менш капіталомістких виробництвах агропродукції (виробництво плодів, ягід, винограду, їх переробка). У розрізі плодоовочевої продукції і винограду в Україні має місце потенційний попит, оскільки раціональний рекомендований рівень їх споживання населенням ще не забезпечений. Економічно доцільним є розвиток виробництва і низки інших нішевих культур.

Одним із показників ефективного виробництва продукції рослинництва є врожайність сільськогосподарських

культур. В останні роки в Україні простежуються високі показники врожайності стратегічних сільськогосподарських культур. Так, по групі зернових культур у 2020-2022 рр. вона становила близько 50 ц/га. У розрізі технічних культур простежується прогрес в отриманні високих врожаїв: наприклад, у 2022 р. урожайність цукрових буряків становила 553,6 ц/га, що на 31,5% більше, ніж у 2020 р.; деяке зростання відмічається і в розрізі соняшнику, сої та ріпаку (табл. 5).

У ході дослідження виявлено, що в суспільному секторі аграрної економіки впродовж 2020-2022 рр. зафіксовано вищі рівні врожайності сільськогосподарських культур, порівняно з дрібними товаровиробниками – сільськими домогосподарствами (табл. 6).

Виятком тут є врожайність плодово-ягідних насаджень і винограду, яка в підприємствах набагато нижча,

## 5. Урожайність сільськогосподарських культур у підприємствах, ц/га

| Показник                                                                             | Рік   |       |       | 2022/<br>2020, ± |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|------------------|
|                                                                                      | 2020  | 2021  | 2022  |                  |
| Зернові та зернобобові культури                                                      | 46,4  | 59,3  | 50,3  | 3,9              |
| з них пшениця                                                                        | 39,8  | 47,4  | 40,9  | 1,1              |
| ячмінь                                                                               | 34,8  | 42,3  | 35,1  | 0,3              |
| кукурудза на зерно                                                                   | 60,9  | 83,7  | 69,1  | 8,2              |
| Технічні культури:<br>буряк цукровий фабричний                                       | 421,0 | 486,6 | 553,6 | 132,6            |
| соняшник                                                                             | 21,4  | 25,6  | 22,4  | 1,0              |
| соя                                                                                  | 21,3  | 27,5  | 23,1  | 1,8              |
| ріпак                                                                                | 23,0  | 29,3  | 28,7  | 5,7              |
| Коренеплоди та бульбоплоди, культури<br>овочеві та баштанні продовольчі:<br>картопля | 229,4 | 251,3 | 261,1 | 31,7             |
| овочі відкритого ґрунту                                                              | 396,1 | 420,5 | 282,4 | -113,7           |
| Насаджень культур плодових та ягідних                                                | 77,4  | 108,7 | 105,6 | 28,2             |
| Виноградники                                                                         | 40,3  | 46,0  | 46,9  | 6,6              |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17–19].

## 6. Співвідношення врожайності сільськогосподарських культур у підприємствах і господарствах населення, %

| Показник                                                                             | Рік   |       |       | 2022/<br>2020, ± |
|--------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|------------------|
|                                                                                      | 2020  | 2021  | 2022  |                  |
| Зернові та зернобобові культури                                                      | 145,5 | 152,8 | 146,2 | 0,7              |
| Технічні культури:<br>бурак цукровий фабричний                                       | 120,1 | 133,9 | 152,8 | 32,7             |
| соняшник                                                                             | 145,6 | 129,9 | 128,7 | -16,9            |
| соя                                                                                  | 136,5 | 138,9 | 127,6 | -8,9             |
| ріпак                                                                                | 115,6 | 123,1 | 128,1 | 12,5             |
| Коренеплоди та бульбоплоди, культури<br>овочеві та баштанні продовольчі:<br>картопля | 146,8 | 152,2 | 151,5 | 4,7              |
| овочі відкритого ґрунту                                                              | 207,6 | 210,9 | 143,6 | -64,0            |
| Насадження культур плодових та ягідних                                               | 67,9  | 90,7  | 89,0  | 21,1             |
| Виноградники                                                                         | 28,0  | 35,8  | 30,5  | 2,5              |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17–19].

порівняно з домогосподарствами населення. Тому, вважаємо, останнім варто надавати цільову підтримку для розвитку: фінансову, організаційну, матеріально-технічну, дорадчу з боку держави і територіальних громад, міжнародних грантових організацій тощо. І найбільш активні й ефективні дрібні товаровиробники – сільські домогосподарства в перспективі поступово можуть бути трансформовані у формальні види малого агропідприємництва, наприклад, фермерські господарства, зокрема на базі реєстрації фізичної особи – підприємця як найбільш прийнятної й оптимальної форми ведення малого агробізнесу.

Високий рівень урожайності стратегічних і інших культур у сільськогосподарських підприємствах свідчить про високий рівень організації агробізнесу й дотримання технологічних вимог землеробства, запровадження інновацій тощо. Тому нинішнім більш прогресивним сільським домогосподарствам варто переймати передовий досвід ефективних малих

і середніх сільськогосподарських підприємств, зокрема в процесі святкування днів поля, агровиставок тощо, які відбуваються періодично задля обміну досвідом.

Щодо масштабів ведення агробізнесу за площами угідь, то більшість сільськогосподарських підприємств в Україні господарюють на невеликих площах (20-500 га) і переважно це звичайні або сімейні фермерські господарства (табл. 7).

Однак, майже половину сільськогосподарських угідь, які є в користуванні підприємств (2022 р.), обробляли підприємства з площею 1000-5000 га (їх можна вважати типовими середньотоварними агроформуваннями України), 25 % – більше 5000 га переважно знаходилися в південних регіонах держави.

Аналіз даних групування сільськогосподарських підприємств за площами угідь під певною культурою і її врожайністю [18] засвідчив, що більша врожайність пшениці простежується в господарствах із біль-

## 7. Розподіл підприємств за площею сільськогосподарських угідь, яка була у власності та користуванні у 2022 р.

| Показник                                          | Кількість підприємств |                          | Площа с.-г. угідь |                                  |
|---------------------------------------------------|-----------------------|--------------------------|-------------------|----------------------------------|
|                                                   | од.                   | % до загальної кількості | тис. га           | % до загальної площі с.-г. угідь |
| Підприємства, що мали сільськогосподарські угіддя | 29631                 | 100,0                    | 17274,4           | 100,0                            |
| У т.ч. площею, га до 5,00                         | 478                   | 1,6                      | 1,8               | 0,0                              |
| 5,01–10,00                                        | 1242                  | 4,2                      | 9,7               | 0,1                              |
| 10,01–20,00                                       | 2099                  | 7,1                      | 32,6              | 0,2                              |
| 20,01–50,00                                       | 6655                  | 22,4                     | 247,0             | 1,4                              |
| 50,01–100,00                                      | 3939                  | 13,3                     | 286,3             | 1,6                              |
| 100,01–500,00                                     | 7904                  | 26,7                     | 1924,8            | 11,1                             |
| 500,01–1000,00                                    | 2766                  | 9,3                      | 1980,8            | 11,5                             |
| 1000,01–5000,00                                   | 4055                  | 13,7                     | 8459,6            | 49,0                             |
| більше 5000,00                                    | 493                   | 1,7                      | 4331,8            | 25,1                             |

Примітка. Фактично подали звіт за ф. № 4-сг (річна) «Звіт про посівні площі сільськогосподарських культур».

Джерело: складено й розраховано авторами за [20].

шими площами посівів під даною культурою. Щодо врожайності інших експортоорієнтованих культур – кукурудзи на зерно, соняшнику, сої та ріпаку, то тут простежується подібна залежність. Така ситуація пояснюється тим, що на більших площах під зазначеними культурами саме у великих і частково середньотоварних агрогосподарств є можливість застосовувати економічно доцільні й дорожчі по вартості агротехнологічні прийоми при виробництві продукції, які за рахунок масштабності швидше окуповуються (техніка, насіння, отрутохімікати тощо). Незначно відрізняється врожайність ячменю й цукрового буряку в господарствах із різними площами посівів даних культур. З огляду на це останні зазначені культури можна порекомендувати вирощувати в малих і середніх господарствах.

Одним із напрямів забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах є інтенсифікація землеробства, проведення меліоративних заходів, зокрема зрошення в посушливих степовій і частково лісостеповій природних зонах України. Як свідчать статистичні дані (табл. 8), на зрошуваних територіях має місце приріст урожайності сільськогосподарських культур.

Одним із головних напрямів підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва традиційно вважається внесення оптимальних обсягів добрив і застосування хімічних препаратів – пестицидів (засобів боротьби зі шкідниками й хворобами, бур'янами тощо). Як свідчить аналіз статистичних даних у 2022 р. добрив було внесено менше на 73,6%, порівняно з 2020 р., частка

## 8. Площа і врожайність сільськогосподарських культур на зрошуваних землях у підприємствах

| Показник                                                                                                        | Рік   |       |       | 2022/<br>2020, ± |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-------|-------|-------|------------------|
|                                                                                                                 | 2020  | 2021  | 2022  |                  |
| Зрошувана площа, з якої зібрано врожай, тис. га зернові та зернобобові культури                                 | 188,5 | 200,6 | 48,9  | -139,6           |
| у т.ч. пшениця                                                                                                  | 74,0  | 64,0  | 12,0  | -62,0            |
| ячмінь                                                                                                          | 35,2  | 36,5  | 3,8   | -31,4            |
| соняшник                                                                                                        | 72,1  | 61,1  | 11,7  | -60,4            |
| соя                                                                                                             | 87,3  | 90,5  | 8,7   | -78,6            |
| картопля                                                                                                        | 4,5   | 5,8   | 3,2   | -1,3             |
| овочі відкритого ґрунту                                                                                         | 22,7  | 20,4  | 6,0   | -16,7            |
| У % до загальної площі посівів с.-г. культур: зернові та зернобобові культури                                   | 1,7   | 1,7   | 0,6   | -1,1             |
| соняшник                                                                                                        | 1,3   | 1,1   | 0,3   | -1,0             |
| соя                                                                                                             | 7,4   | 7,9   | 0,6   | -6,8             |
| картопля                                                                                                        | 26,2  | 30,1  | 19,3  | -6,9             |
| овочі відкритого ґрунту                                                                                         | 60,9  | 62,0  | 38,7  | -22,2            |
| Урожайність, ц/га: зернові та зернобобові культури                                                              | 59,1  | 71,4  | 58,9  | -0,2             |
| у т.ч. пшениця                                                                                                  | 46,4  | 52,7  | 45,8  | -0,6             |
| ячмінь                                                                                                          | 49,9  | 51,9  | 41,0  | -8,9             |
| соняшник                                                                                                        | 26,9  | 27,4  | 20,3  | -6,6             |
| соя                                                                                                             | 29,7  | 34,1  | 26,6  | -3,1             |
| картопля                                                                                                        | 277,2 | 278,4 | 298,0 | 20,8             |
| овочі відкритого ґрунту                                                                                         | 529,3 | 548,1 | 389,7 | -139,6           |
| Приріст урожайності порівняно з вирощуванням без штучного поливу культур, ц/га: зернові та зернобобові культури | 12,7  | 12,1  | 8,6   | -4,1             |
| у т.ч. пшениця                                                                                                  | 6,6   | 5,3   | 4,9   | -1,7             |
| ячмінь                                                                                                          | 15,1  | 9,6   | 5,9   | -9,2             |
| соняшник                                                                                                        | 5,5   | 1,8   | -2,1  | -7,6             |
| соя                                                                                                             | 8,4   | 6,6   | 3,5   | -4,9             |
| картопля                                                                                                        | 47,8  | 27,1  | 36,9  | -10,9            |
| овочі відкритого ґрунту                                                                                         | 133,2 | 127,6 | 107,3 | -25,9            |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17–19].

удобрених площ становила лише 88 % (табл. 9).

Це пояснюється подорожчанням товарів хімічної промисловості, зо-

крема добрив і засобів захисту рослин. Окрім того, менше вноситься й органічних добрив, оскільки поголів'я худоби в Україні має тенденцію

## 9. Використання добрив у сільськогосподарських підприємствах

| Показник                                                        | Рік     |         |         | 2022/<br>2020, ± |
|-----------------------------------------------------------------|---------|---------|---------|------------------|
|                                                                 | 2020    | 2021    | 2022    |                  |
| Мінеральні добрива                                              |         |         |         |                  |
| Внесено під урожай звітного року, тис. т<br>(у діючій речовині) | 2488,7  | 2584,1  | 1831,9  | -656,8           |
| У т.ч.<br>азотних (N)                                           | 1716,1  | 1769,9  | 1214,4  | -501,7           |
| фосфорних (P <sub>2</sub> O <sub>5</sub> )                      | 432,7   | 450,8   | 324,0   | -108,7           |
| калійних (K <sub>2</sub> O)                                     | 339,9   | 363,4   | 293,5   | -46,4            |
| Внесено під посіви с.-г. культур, тис. т                        | 2483,9  | 2579,5  | 1828,1  | -655,8           |
| Удобрена площа, тис. га                                         | 16378,0 | 16732,1 | 12733,7 | -3644,3          |
| Частка удобреної площі, %                                       | 93      | 92      | 88      | -5,0             |
| Внесено добрив, кг/га:<br>удобрена площа                        | 152     | 154     | 144     | -8,0             |
| посівна площа                                                   | 140     | 142     | 126     | -14,0            |
| Органічні добрива                                               |         |         |         |                  |
| Внесено під урожай звітного року, тис. т                        | 10222,9 | 10745,9 | 9728,2  | -494,7           |
| Внесено під посіви с.-г. культур, тис. т                        | 10210,0 | 10721,0 | 9716,2  | -493,8           |
| Удобрена площа, тис. га                                         | 960,6   | 1031,5  | 735,7   | -224,9           |
| Частка удобреної площі, %                                       | 5,4     | 5,7     | 5,1     | -0,3             |
| Внесено добрив, кг/га:<br>удобрена площа                        | 10600   | 10381   | 13222   | 2622,0           |
| посівна площа                                                   | 576     | 590     | 670     | 94,0             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

до зменшення. Подібна ситуація простежується з застосуванням пестицидів у сільськогосподарських підприємствах (табл. 10).

Нагальною потребою є ретельний прорахунок оптимальних дози внесення поживних речовин із добривами, проведення альтернативних розрахунків щодо застосування різних комбінацій видів добрив, ефективних засобів захисту рослин, ефективне застосування відповідних інноваційних техніко-технологічних рішень при вирощуванні сільськогосподарських культур тощо.

Такі висновки підтверджуються проведеною оцінкою тісноти зв'язку між трьома факторами – застосування мінеральних добрив, внесення ор-

ганічних добрив і обробка сільськогосподарських угідь пестицидами, які впливають на ефективність виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах (вартість виробництва продукції рослинництва, грн/га с.-г. угідь) – за допомогою кореляційно-регресійного аналізу статистичних даних у сільськогосподарських підприємствах підконтрольних областей України [17, 18].

Для достовірності багатофакторного кореляційного аналізу, надійності вихідних даних для розрахунку коефіцієнтів кореляції й детермінації обрано області України без урахування тимчасово повністю чи частково окупованих таких

**10. Використання пестицидів у сільськогосподарських підприємствах**

| Показник                                      | Рік     |         |         | 2022/<br>2020, ± |
|-----------------------------------------------|---------|---------|---------|------------------|
|                                               | 2020    | 2021    | 2022    |                  |
| Застосовано під урожай звітного року, тис. т  | 24,6    | 27,0    | 19,4    | -5,2             |
| Застосовано під посіви с.-г. культур, тис. т  | 24,2    | 26,5    | 19,1    | -5,1             |
| Оброблена площа, тис. га                      | 16185,5 | 16644,0 | 12913,5 | -3272,0          |
| Частка обробленої площі, %                    | 91      | 91      | 89      | -2,0             |
| Застосовано пестицидів, кг/га: удобрена площа | 1,5     | 1,6     | 1,5     | 0,0              |
| посівна площа                                 | 1,4     | 1,5     | 1,3     | -0,1             |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

**11. Фінансово-економічні показники діяльності сільськогосподарських підприємств**

| Показник                                                               | Рік      |          |          | 2022/<br>2020, ± |
|------------------------------------------------------------------------|----------|----------|----------|------------------|
|                                                                        | 2020     | 2021     | 2022     |                  |
| Фінансовий результат до оподаткування, млн грн                         | 82041,2  | 238497,5 | 86774,7  | 4733,5           |
| Чистий прибуток (збиток), млн грн                                      | 81509,3  | 237639,8 | 85901,2  | 4391,9           |
| Підприємства, які одержали чистий прибуток: у % до загальної кількості | 83,1     | 89,0     | 79,0     | -4,1             |
| фінансовий результат, млн грн                                          | 107592,8 | 245770,3 | 123163,1 | 15570,3          |
| Підприємства, які одержали чистий збиток: у % до загальної кількості   | 16,9     | 11,0     | 21,0     | 4,1              |
| фінансовий результат, млн грн                                          | 26083,5  | 8130,4   | 37261,9  | 11178,4          |
| Рівень рентабельності всієї діяльності, %                              | 14,0     | 37,8     | 14,1     | 0,1              |
| Рівень рентабельності операційної діяльності, %                        | 19,2     | 41,9     | 21,0     | 1,8              |

Джерело: складено й розраховано авторами за [17, 18].

адміністративно-територіальних одиниць: Луганська Донецька, Запорізька, Херсонська області та АР Крим. Зокрема, найбільш впливовими факторами на вартісну величину отриманої рослинницької продукції на одиницю площі в сільськогосподарських підприємствах виявилися наступні: внесення мінеральних добрив, кг д.р./га посівної площі (коефіцієнт кореляції  $r = 0,579$ ); внесення органічних добрив, кг/га посівної

площі ( $r = 0,497$ ); внесення пестицидів, кг д.р./га посівної площі ( $r = 0,729$ ) тощо.

Проведений аналіз впливу факторів на результативну ознаку і цих факторів між собою, визначення рівнів мультиколінеарності дозволили формалізувати функціональний зв'язок вартісних обсягів виробництва рослинницької продукції в сільськогосподарських підприємствах у 2022 р. (ух, грн/га с.-г. угідь) і трьох

факторних показників інтенсифікації такого виробництва:

$$y_x = 4131,19 + 17,60x_1 + 1,58x_2 + 6609,84x_3, \quad (1)$$

де  $x_1$  – внесено мінеральних добрив, кг д.р./га посівної площі;  $x_2$  – внесено органічних добрив, кг/га посівної площі;  $x_3$  – внесено пестицидів, кг д. р./га посівної площі.

Загальний коефіцієнт кореляції становить 0,7894, а загальний коефіцієнт детермінації – 0,6232.

Таким чином, перспективним напрямом підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в підприємствах є землеробство на інтенсивній основі, що передбачає: своєчасне внесення мінеральних і органічних добрив у відповідний період вирощування культурних рослин, застосування пестицидів для боротьби з хворобами і шкідниками тощо.

У ході дослідження також виявлено, що в сільськогосподарських підприємствах із початком російсько-української війни погіршився фінансово-економічний стан (табл. 11).

Так, станом на 2022 р. прибутковим було ведення агробізнесу в 79 % сільськогосподарських підприємств. Загальний рівень рентабельності діяльності сільськогосподарських підприємств у 2022 р. становив 14,1 %, рентабельність операційної діяльності – 21%, що значно менше порівняно з попереднім роком. У розрізі сільськогосподарських культур у довоєнні декілька років, як свідчать дані Державної служби статистики України [18], більш рентабельним у сільськогосподарських підприємствах було вирощування зернових культур і соняшнику; на прийнятному рівні рентабельності знаходилося виробництво овочів, картоплі, плодів і ягід. Про виробництво останньої продукції згадувалося раніше як про

перспективний напрям розвитку рослинництва в підприємствах України.

Ураховуючи кон'юнктуру цін на агропродовольчому ринку всередині та ззовні держави, сільськогосподарські підприємства намагаються більше виробити зернової продукції, насіння олійних культур тощо. Тому одним із резервів поліпшення фінансово-економічних показників господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є удосконалення маркетингово-збутової діяльності. Необхідно активно стежити за зміною цін на сільськогосподарську продукцію контрагентів (харчових і переробних підприємств), аналізувати ретроспективні дані в динаміці, здійснювати продаж за вищими цінами.

Методичною пропозицією є необхідність проведення аналізу коливань цін протягом року, середніх цін реалізації у розрізі окремих видів продукції за останні, наприклад, 3 роки в державі, регіоні, області, районі, а також за кордоном й визначати кращий період (місяці) року для продажу рослинницької продукції.

Аналіз коливань цін реалізації продукції рослинництва в підприємствах, зокрема в розрізі зернових і зернобобових, технічних культур, картоплі за місяцями року в досліджуваному періоді – 2020-2022 рр. [18], дозволив зробити загальний висновок, що більш рентабельним буде продаж продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами через декілька місяців після масового збору врожаю відповідних культур. Оскільки більш невдалим (за значно меншими цінами) є реалізація продукції в період масового збору врожаю сільськогосподарських культур: влітку та у вересні – для зернових і

зернобобових культур, дещо зі зміщенням на 1-2 місяці – для технічних культур тощо.

Вагомий вплив на показники рентабельності виробництва продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств має планування збутової діяльності господарства. Зокрема це можна забезпечити шляхом постійного моніторингу цін в часі й просторі, щоб потім визначитись із періодом і партіями (обсягами) реалізації агропродукції за більш вигідними цінами й забезпечити прийнятні рівні рентабельності виробництва різних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

### ***Висновки і перспективи подальших досліджень***

До 70 % валової агропродукції в Україні виробляють сільськогосподарські підприємства, яка у 2022 р. у співставних цінах 2016 р. становила 348 млрд грн, при цьому питома вага рослинницької продукції становила 81 %. За кордон підприємства продають переважно сільськогосподарську сировину рослинного походження, а тому потребує нарощування потужностей її переробки, а також розширення логістичних ланцюгів експортних поставок через блокування портів Приазов'я і частково Причорномор'я України. Перспективним напрямом забезпечення виробництва агропродукції можна вважати диверсифікацію агробізнесу, зокрема через збільшення площ під багаторічними насадженнями і нішевими культурами.

Ефективність вирощування визначених п'яти стратегічних сільськогосподарських культур (озима пшениця, кукурудза, соняшник, соя, рпак озимий, які займають найбільші

площі посівів в Україні) буде підвищуватися при зрошенні в посушливих регіонах держави. Вищі показники врожайності сільськогосподарських культур простежуються на зрошуваних землях, у великих і середніх підприємствах. Тому малим формам агробізнесу доцільно кооперуватися для поліпшення виробничо-сервісної і постачальницько-збутової діяльності.

Проведений аналіз впливу факторів інтенсифікації агровиробництва доводить позитивний приріст вартості продукції від застосування добрив і засобів захисту рослин. Тому для підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва в підприємствах потрібно займатися землеробством на інтенсивній основі: своєчасно вносити оптимальні дози мінеральних і органічних добрив у відповідний період фаз росту й розвитку культурних рослин, екологічно правильно застосовувати пестициди.

Одним із резервів поліпшення фінансового забезпечення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств визначено вдосконалення маркетингово-збутової діяльності. Необхідно моніторити ціни на внутрішньому й зовнішньому аграрних ринках, щоб визначитись із кращими періодами й обсягами реалізації агропродукції за більш вигідними цінами й забезпечити збільшення рентабельності виробництва різних видів продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах.

Логічним продовженням наукових досліджень постає аналіз стану й визначення на цій основі перспективних напрямів розвитку тваринництва в сільськогосподарських підприємствах, щоб забезпечити комплексний підхід до обґрунтування перспектив розвитку агробізнесу в Україні.

### Список використаних джерел

1. Кваша С.М., Червоний Д.В. Формування попиту і пропозиції на аграрних ринках України в умовах надзвичайних викликів. *Економіка і управління бізнесом*. 2024. Том 15. № 1. С. 5–19.
2. Варченко О.М., Варченко О.О., Вернюк Н.О. Стратегічні напрями розвитку ринку соняшнику. *Економіка та управління АПК*. 2022. № 2. С. 87–97.
3. Березіна Л.М., Бородіна Д.С. Сучасний стан виробництва продукції рослинництва в Україні. *Агросвіт*. 2023. № 21. С. 46–50.
4. Табацкова Г.В., Поточилова І.С., Ткачук А.В. Аналіз виробництва продукції рослинництва у Миколаївській області. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 143–148.
5. Спринчук Н.А. Економічна ефективність інвестицій в зрешувальні технології. *Агросвіт*. 2024. № 5. С. 70–74.
6. Ільчук М.М., Коновал І.А., Водніцький М.В. Стабілізація ринку зерна в Україні в повоєнний період. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2022. Том 13. № 1. С. 19–30.
7. Коваленко Н.О., Лабенко О.М., Коваленко В.П., Клименко М.В. Економічна ефективність виробництва озимої пшениці в типовому господарстві Центрального регіону України. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2020. Том 11. № 2. С. 25–32.
8. Makarchuk O. Sunflower oil market in Ukraine: state and challenges. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2022. Том 13. № 2. С. 91–100.
9. Шарковська С.О. Стратегічні напрями розвитку ринку соняшнику. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2019. Том 10. № 2. С. 155–160.
10. Чередніченко О.О., Чайка Є.А. Економічні аспекти виробництва овочів в Україні. *Економіка і управління бізнесом*. 2022. Том 13. № 3. С. 74–83.
11. Діброва А.Д., Діброва Л.В., Лужанський В.В. Теоретико-методичні засади розвитку ринку яблук і продуктів їх переробки. *Економіка і управління бізнесом*. 2024. Том 15. № 1. С. 5–19.
12. Байдала В.І., Мірзоева Т.В., Мірзоев Т.Д. Господарська цінність технічних нішевих культур і перспективи розвитку їхнього виробництва. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Том 14. № 1. С. 5–23.
13. Мірзоева Т.В., Томашевський В.Ю. Обґрунтування доцільності розвитку виробництва нішевих зернових культур. *Економіка і регіон*. 2023. № 1 (88). С. 17–23.
14. Das A., Datta, D., Samajdar T. et al. Livelihood security of small holder farmers in eastern Himalayas, India: Pond based integrated farming system a sustainable approach. *Current Research in Environmental Sustainability*. 2021. № 3. URL: <https://doi.org/10.1016/j.crsust.2021.100076>
15. Shaimerdenova A., Agapitova L., Bobrova A. et al. Development of optimal crop production model considering existing natural-climatic risks increasing crop yields. *Journal of Breeding and Genetic*. 2023. № 55(3). <http://doi.org/10.54910/sabrao2023.55.3>
16. Merfeld J. Labor elasticities, market failures, and misallocation: evidence from Indian Agriculture. *Agricultural Economics*. 2021. № 54(5). URL: [https://joshmerfeld.github.io/assets/papers/merfeld\\_markets.pdf](https://joshmerfeld.github.io/assets/papers/merfeld_markets.pdf)
17. Chienwattanasook K, Jarinto K, Sulong M. The development of community enterprise entrepreneurs in the crop production sector for entry into e-commerce. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2023. № 20. URL: [https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009\(2023\)](https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009(2023))
18. Статистична інформація, експрес-випуски, публікації. Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

19. Статистичні збірники «Сільське господарство України». Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
20. Статистичні збірники «Рослинництво України». Державна служба статистики України. Офіційний веб сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

## References

1. Kvasha, S.M., Chervonyi, D.V. (2024). Formuvannya popytu i propozyzii na ahrarykh rynkakh Ukrainy v umovakh nadzvychainykh vyklykiv [The formation of demand and supply in the agricultural markets of Ukraine in conditions of extraordinary challenges]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 15, 1, 5–19.
2. Berezina, L.M., Borodina, D.S. (2023). Suchasnyi stan vyrobnytstva produktsii roslynnytstva v Ukraini [The current state of crop production in Ukraine]. *Ahrosvit*, 21, 46–50.
3. Varchenko, O.M., Varchenko, O.O., Ver-niuk, N.O. (2022). Stratehichni napriamy rozvytku rynku soniashnyku [Logistics distribution centers as a tool for attracting small agricultural producers in agrifood supply chains]. *Ekonomika ta upravlinnia APK*, 2, 87–97.
4. Tabatskova, H.V., Potochylova, I.S., Tkachuk, A.V. (2024). Analiz vyrobnytstva produktsii roslynnytstva u Mykolaivskii oblasti [Analysis of crop production in the Mykolaiv region]. *Ahrosvit*, 6, 143–148.
5. Sprynchuk, N.A. (2024). Ekonomichna efektyvnist investytsii v zroshuvalni tekhnolohii [Economic efficiency of investments in irrigation technologies]. *Ahrosvit*, 5, 70–74.
6. Ilchuk, M.M., Konoval, I.A., Vodnitskyi, M.V. (2022). Stabilizatsiia rynku zerna v Ukraini v povoiennyi period [Stabilization of the grain market in Ukraine in the post-war period]. *Bioekonomika i ahraryni biznes*, 13, 1, 19–30.
7. Kovalenko, N.O., Labenko, O.M., Kovalenko, V.P., Klymenko, M.V. (2020). Ekonomichna efektyvnist vyrobnytstva ozymoi pshenytsi v typovomu hospodarstvi Tsentralnoho rehionu Ukrainy [Economic efficiency of winter wheat production on the base of a typical farm of the Central region of Ukraine]. *Bioekonomika i ahraryni biznes*, 11, 2, 25–32.
8. Makarchuk, O. (2022). Sunflower oil market in Ukraine: state and challenges. *Bioekonomika i ahraryni biznes*, 13, 2, 91–100.
9. Sharkovska, S.O. (2019). Stratehichni napriamy rozvytku rynku soniashnyku [Strategic directions for the development of sunflower market]. *Bioekonomika i ahraryni biznes*, 10, 2, 155–160.
10. Cherednichenko, O.O., Chaika, Y.A. (2022). Ekonomichni aspekty vyrobnytstva ovo-chiv v Ukraini [Economic aspects of vegetable production in Ukraine]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 13, 3, 74–83.
11. Dibrova, A.D., Dibrova, L.V., Luzhanskyi, V.V. (2024). Teoretyko-metodychni zasady rozvytku rynku yabluk i produktiv yikh pererobky [Theoretical and methodological principles of development of the market of apples and their processing products]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 15, 1, 5–19.
12. Baidala, V.I., Mirzoieva, T.V., Mirzoiev, T.D. (2023). Hospodarska tsinnist tekhnichnykh nishevykh kultur i perspektyvy rozvytku yikhnoho vyrobnytstva [Economic value of technical niche crops and prospects for the development of their production]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, 14, 1, 5–23.
13. Mirzoieva, T.V., Tomashevskyi, V.Yu. (2023). Obgruntuvannya dotsilnosti rozvytku vyrobnytstva nishevykh zernovykh kultur [Justification of the feasibility of developing the production of niche grain crops]. *Ekonomika i rehion*, 1 (88), 17–23.
14. Das, A., Datta, D., Samajdar, T. et al. (2021). Livelihood security of small holder farmers

- in eastern Himalayas, India: Pond based integrated farming system a sustainable approach. *Current Research in Environmental Sustainability*, 3. URL: <https://doi.org/10.1016/j.crsust.2021.100076>
15. Shaimerdenova, A., Agapitova, L., Bobrova, A. et al. (2023). Development of optimal crop production model considering existing natural-climatic risks increasing crop yields, 55(3). URL: <http://doi.org/10.54910/sabrao2023.55.3>
16. Merfeld, J. (2021). Labor elasticities, market failures, and misallocation: evidence from Indian Agriculture. *Agricultural Economics*, 54(5). URL: [https://joshmerfeld.github.io/assets/papers/merfeld\\_markets.pdf](https://joshmerfeld.github.io/assets/papers/merfeld_markets.pdf)
17. Chienwattanasook, K, Jarinto, K, Sulong, M. (2023). The development of community enterprise entrepreneurs in the crop production sector for entry into e-commerce. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 20. URL: [https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009\(2023\).pdf](https://wseas.com/journals/bae/2023/a985107-009(2023).pdf)
18. Statystychna informatsiia, ekspres-vypusky, publikatsii [Statistical information, express issues, publications]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyniy veb sait. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
19. Statystychni zbirnyky «Silske hospodarstvo Ukrainy» [Statistical publications «Agriculture of Ukraine»]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyniy veb sait. URL: <http://ukrstat.gov.ua>
20. Statystychni zbirnyky «Roslynnystvo Ukrainy» [Statistical publications «Plant Growing in Ukraine»]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyniy veb sait. URL: <http://ukrstat.gov.ua>

---

**Lanchenko Y., Tymoshenko M., Ivchenko V. (2024).**

***DIRECTIONS FOR ENSURING EFFICIENT PRODUCTION OF PLANT PRODUCTS IN AGRICULTURAL ENTERPRISES***

*BIOECONOMY AND AGRARIAN BUSINESS*, 15(2): 23-42.

<https://journals.nubip.edu.ua/index.php/bioeconomy/article/view/49935>

[https://doi.org/10.31548/economics15\(2\).2024.025](https://doi.org/10.31548/economics15(2).2024.025)

**Abstract.** *The subject of the study covers the practical principles of crop production. The purpose of the study is to substantiate promising directions for ensuring the production of plant products in agricultural enterprises based on the analysis of indicators of their economic activity. Research methods: abstract-logical; monographic; statistical and economic, systematic approach, etc. Within the framework of the study, an analysis of the volume of production of agricultural products in Ukraine, acreage of agricultural crops in enterprises, data on the export of agro-food products of plant origin was carried out. The distribution of enterprises by the area of agricultural land that was owned and used in 2022, the area and yield of agricultural crops on irrigated land in enterprises, the use of fertilizers and pesticides in agricultural enterprises was analyzed. Attention was paid to the financial and economic indicators of agricultural enterprises of Ukraine during 2020-2022. It is substantiated that in order to ensure incomes and effective activity of agricultural enterprises, to balance the trade balance of the state, it is necessary to further improve the logistics schemes for the export of manufactured and processed agro-food products. This will contribute to the increase of added value, the number of jobs and labor income of the rural population in territorial communities, the saturation of the domestic agricultural market, etc. Currently, strategic agricultural crops, on which the modern development of the agrarian economy depends, are winter wheat, corn, sunflower, soybean and winter rapeseed. However, in order to diversify agribusiness, as a way of reducing risks in the field of sales of plant*

*products to enterprises, it is necessary to expand specialization and set aside part of the land for the cultivation of niche crops and perennial plantations. In order to ensure the efficient production of plant products in enterprises, it is necessary to carry out its intensification thanks to the use of optimal doses of fertilizers and plant protection agents, irrigation of fields in arid regions of the country. Directions of application of research results: in the formation of agrarian and regional policy, the formation of program documents for the development of the agrarian sector of the economy and rural areas in communities, the formation of strategies, investment and business strategies, investment and business plans for the development of agricultural enterprises.*

**Key words:** *crop production; agricultural enterprise; efficiency; diversification of agribusiness; intensification of agricultural production.*

---